

מחלוקות בין רבנים - המצוי או הרצוי?

מקור

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף לו עמוד א - דיני נפשות מתחילין מן הצד. מנא הני מילי? אמר רבי אחא בר פפא: אמר קרא +שמות כ"ג+ לא תענה על רב - לא תענה על רב.

רש"י [שם] - כתיב בלא יו"ד, משמע לא תחלוק על מופלא של בית דין, **הלכך לא מתחילין מינה דלמא חזא ליה חובה ולא פלגינא עילויה**, ומתחילין מן הצד (שלא ישמע) +מסורת הש"ס: שישמע+ אחד דברי אחד מן המזכים ויסיכים עמו.

תוספות [שם] - דיני נפשות מתחילין מן הצד –
(1) משום לא תענה על רב, אבל בדיני ממונות לא חיישי'.
ומ"מ דרך שאלה יכולין לענות.
(2) ואפשר "לא תענה על רב" בדיני נפשות כתיב ולא בדיני ממונות ...

א. מחלוקת- הגעה לאמת

שו"ת אגרות משה, או"ת, סימן ק"ט - ל ה' אדר תשי"ב. מע"כ ידידי הנכבד הרב הגאון מו"ה ר' מנשה קליין שליט"א שלום וברכה. הנה מה שמתנצל כתר"ה במה שחלוק עלי בדבר הלכה- הוא למותר כי כן דרך התורה שצריך לברר האמת, וח"ו מלשתוק מי שסובר שאינו כן בין לקולא בין לחומרא.

ומצד "לא תענה על רב" - עיין בנ"י סנהדרין דף ל"ו בשם המפרשים לאו למימרא דאסור "לענות על רב", דאדרבה- אסור לו לשתוק אלא הכי אמר קרא; שראוי לעשות בענין שלא יצטרכו לענות על רב, כלומר שידברו הם תחלה, ולא מפני כבודו אלא שיש לחוש שמא לא ירצה התלמיד אח"כ לחלוק על הרב עיי"ש... ולתוס' /סנהדרין/ דף ל"ו שסברי שאסור לחלוק... הא סברי בלשון אחד שלא נאמר האיסור אלא בדיני נפשות ואף לפי' הראשון יכולין דרך שאלה. והרמב"ם אף שבפירוש המשנה כתב אסור לנשארים לחלוק עליו, מ"מ בהלכותיו בפ"א מסנהדרין ה"ו לא כתב בלשון שאסור, משמע שסובר בחבורו כפי' הנ"י. ולכד זה אין דין זה אלא ב"עמידה למנין" **ולא כאמר הגדול הדין דרך למוד או אף דרך תשובה למעשה** ולא היה בצרוף למנין וכדאשכחן כמה פעמים שהקשו התלמידים לרבם על פסק דינם והוראתם ואף שאפשר הוא מטעם התוס' משום שהוא דרך שאלה או משום שאינו בד"ק... לכן אף אם יחשוב אותי כתר"ה לגדול רשאי לחלוק וממילא מחוייב לומר דעתו ואין מן הצורך להתנצל.

שו"ת משנה הלכות ח/צ"כ לרב מנשה קליין - ...והנה מאז הדפסתי הדברים בקונטרס "אום אני חומה"... והנה על סמך זה הצטרפתי לעוד רבנים חשובים יושבים על מדין, ואחר התייעצות עם הרבה רבנים גדולי התורה והיראה ומפוסקי הדור הכשרנו את ה"עירוב" ...האמנם עתה הוציאו אגודת הרבנים מכתב נחתם בשם המלך מאן מלכי רבנן שאין לתקן עירובין בברוקלין מדינא שהוא רה"ר דאורייתא, "ומי שישמך על העירוב הרי הוא מחלל שבת כפרהסיא" ואלו שעשו העירוב מכשילים את הרבים בחילול שבת קודש....

ומה שנוגע לי לעצמי... והנה בענין לחלוק על רב בהלכה, כבר פסק לן מרן זה לפני כ"ט שנים **שלא זאת שמותר לחלוק אלא שיש חיוב לחלוק לכל מי שחושב שלהלכה אינו מסכים** ונדפסו הדברים באגרות משה א"ח סי' ק"ט... וא"כ תמהני על הני תלמידים שלא הגיעו להוראה שלא ידעו מפסק מרן שליט"א, שאדרבה- כל אחד לפי דעתו צריך לחוות דעתו העני' בהלכה, ולא לכבוש את נבואתו. ומעשים בכל יום שחולקים בהרבה הלכות זה לעומת זה כידוע ומפורסם לכל.

שו"ת משנה הלכות ח/קל"ז - והרבה תולים עצמם בקרא דלא תענה על רב לנטת (משפטים כ"ג ב') ודייקו מינה שאסור לחלוק על גדול ולכן אם מי שהוא חולק בהלכה על גדול או למי שהוא נחשב בדעתם לגדול, או ראש ישיבה, או אדמו"ר- הרי הוא עובר בלאו זה ד"לא תענה",... וממילא מותר לבזות אותו הת"ח החולק... והנה פשוט דהאומר כן הרי הוא מגלה פנים בתורה שלא כהלכה דהלכה פסוקה היא דמותר לחלוק על רב וגדול ואם הוא ענין של איסור גם חובה איכא ומצוה לעולם איכא לחלוק ולברר האמת ואפילו על אביו ורבו מותר וחובה איכא לחלוק ולברר האמת... וכל החולק על זה כחולק על השכינה ורוצה ח"ו לבטל תורת משה רבינו ע"ה שיש לכל תלמיד ותיק חלק בתורתנו הקדושה וחייב להגיד דעתו כפי מה שהראו לו מן השמים, ואני דן אותם לכף זכות שמחמת שלא למדו הלכה ולכן טעו בטעות גמור כזה ולא די שהם טועים אלא שרוצים לכונן אחרים לילך אחר טעותם והרי הם ח"ו בכלל מחטיאי הרבים שמונעים רבים מללמוד תורה ולברר האמת וללבוש נצטונו לצרף וללבן ולברר הדברים כנתינתם מסיני...ועתה הגע עצמך עיקר אזהרת התורה שהזהירה שלא לענות על רב היתה כדי שלא יירא הקטן מלחוות דעתו ולא ימנע מלחלוק לפי שיחשוב מי הוא לחלוק על הגול ולא יתברר האמת לאמתו של תורה ועל זה הזהירה התורה על הגדול שלא יאמר דעתו קודם כדי שיבררו האמת ויצרפו ויתלבנו הדברים על בורים ולאמתה של תורה וא"כ כ"ש המונעין ת"ח מלחוות דעתם ומאיימים עליהם בשטויות והבלים שזה בזיון גדול ועבירה גדולה והם הם המבזים התורה ולומדיה ומגלים פנים בתורה שלא כהלכה ועוברים על רצון הבורא שרצה שהת"ח יאמרו כל אחד דעתו כפי מה שהורוהו מן השמים כדי שיצא הדין לאמתו כי זה עיקר רצון הבורא.

ב. אותם ספרים, פסקים שונים= הרצוי

תלמוד בבלי מסכת חגיגה דף ג עמוד ב - אף הוא פתח ודרש: "דברי חכמים כדרכנות וכמשמרות נטועים בעלי אספות נתנו מרעה אחד" - ... תלמוד לומר "נטועים", מה נטיעה זו פרה ורבה - אף דברי תורה פריין ורביין. בעלי אספות - אלו תלמידי חכמים שיושבין אסופות אסופות ועוסקין בתורה, הללו מטמאין והללו מטהרין, הללו אוסרין והללו מתירין, הללו פוסלין והללו מכשירין. שמה יאמר אדם: "היאך אני למד תורה מעתה?" תלמוד לומר: "כולם נתנו מרעה אחד" - אל אחד נתנו, פרנס אחד אמרן, מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, דכתיב +שמות כ' וידבר אלהים את כל הדברים האלה. אף אתה עשה אזיך כאפרכסת, וקנה לך לב מבין לשמוע את דברי מטמאים ואת דברי מטהרים, את דברי אוסרין ואת דברי מתירין, את דברי פוסלין ואת דברי מכשירין.

שו"ת משנה הלכות ח/קל"ו - א' ותלך לדרוש את ה' התשמ"א..מע"כ ידידי הרב הגאון המפורסם ג"א ג"ה חוב"ט כג"ת מוה"ר שמחה עלבערג שליט"א ואשמע אחרי קול רעש גדול, אשר העבירו קול במחנה לומר "הביטו אחרי מנשה" במעשה התשובה אשר נכתבה בענין תקון עירובין... כיון דגאון ופוסק הדור מן ר' משה פיינשטיין שליט"א אוסר= אסור לחלוק עליו, ... אמרתי להסיר מעלי תלונותם ושכל דבריהם הם נגד ההלכה...

"דברי חכמים כדרכנות וכמשמרות נטועים בעלי אסופות נתנו מרועה אחד (קהלת יב)" ומעולם מצוין חולקין בדברי תורה הללו אוסרין והללו מתירין ומשה רבינו רועה נאמן הודה לו לאהרן כשאמר לו "שמא לא שמעת אלא בקדשי שעה", והודה ולא בוש לומר "לא שמעתי" אלא "שמעתי ושכחתי",ומשרבו תלמידי הלל ושמאי שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקות בישראל, ונחלקו התנאים ואמוראים והגאונים, ואפילו בן על אביו ולהדיא אמרו קידושין ל' ע"ב "כי ידברו את אויבים בשער" - מאי "את אויבים בשער"? אמר רבי חייא בר אבא - אפילו האב ובנו הרב ותלמידו שעוסקין בתורה בשער אחד נעשים אויבים זה את זה ואינם זדים משם עד שנעשים אוהבים זה את זה, שנאמר את זה בסופה אל תקרי בסופה אלא בסופה ופרש"י נעשו אויבים ע"י שמקשים זה לזה ואין זה מקבל דברי זה.

- ורבינו הקדוש שהיה ענותן מכל בני דורו נחלק על אביו פעמים אין מספר,
- ור"ע חלק על רבו
- ר"א ור"ל על ר' יוחנן ו
- הרי"ף שעלה על כל בני דורו חלק עליו בעה"מ והראב"ד ז"ל
- ורבינו הבה"ג שכל דבריו דברי קבלה חלק עליו הרמב"ם בתוקף שהי' מאות שנים אחריו
- והראב"ד על הרמב"ם
- והב"י שעשה וחבר את הש"ע חלק על כל הקודמים לפניו, ופסק כהרא"ש והרמב"ם והרי"ף שלשה רועי ישראל ועזב את כל שאר הפוסקים וחלק עליהם עד שבא מן הרמ"א ז"ל וחלק עליו ופירס מפה על שלחנו הטהור והחזיר עטרה ליושנה.
- ואח"כ הט"ז והש"ך חלקו על המחבר בכמה מקומות וגם זה על זה.

ועיין פסקי מהרא"י מה שהאריך בזה והגם שהש"ך יו"ד סי' רמ"ב פקפק על המהרא"י מדברי המהרי"ק בשו"ת יעב"ץ ח"א סי' ה' האריך הרבה לישב דבריו והעלה דכדבר הנוגע להלכה ולהוראה לא שרשאי לחלוק ולגלות דעתו וראיותיו לסתור דברי רבו אלא אפילו חובה איכא שלא ישתוק מפני כבוד רבו דכבוד התורה עדיף. ובש"ע יו"ד סי' רמ"ב סי' כתב הרמ"א דמותר לחלוק על רבו באיזה פסק או הוראה אם יש לו ראיות והוכחות לדבריו שהדין עמו (פסקי מהרא"י סי' רל"ח),

- ובביאור הגר"א חיצק ההלכה דככמה מקומות מצוין שהיו חולקין על אביהם ורבים כמ"ש בקדושין מ"ב א',...וכן רבי על רשב"ג ע"ש.
- ובברכי יוסף הראשונים היו חולקים על רבם וכן בכל דור ודור ויכול לחלוק עליו בחייו בראיות ברורות דרך משא ומתן אבל לא לקבוע ישיבה ולדרוש ברבים,
- ובשו"ת הרדב"ז סי' תצ"ה האריך הרבה - רבינו הקדוש חלק על אביו רבא על רבה בר נחמני, הרשב"א על הרמב"ן, הרא"ש על הרמ"ה, וכן בכל דור ודור אלא שיהא בדרך כבוד. אבל לכתוב בספר דברי רבו וראיותיו ודברי עצמו וראיותיו אפילו שהם סותרים דברי רבו דבר זה מותר וכן עשו כל הראשונים ואין בזה בזיון כי הבא אחריהם יבחר לו הדרך הישר והטוב ע"ש.
- איברא דהגאון מן ר' משה פיינשטיין שליט"א בעצמו בהקדמתו לא"ח ח"א הביא דברי מן הגרע"א והתנצלות ברוב ענותנותו על מה שיצא לכתוב תשובות להורות הלכה לרבים, כתב וז"ל - "ולכן מצאתי גם לנכון להדפיסם, מאחר שאיני בזה אלא כמברר הלכה, שכל ת"ח ומורה הוראה יעיין בהדברים ויבחנו בעצמו אם להורות כן, וכאשר יראה שאני לא סמכתי כסומא בארובה אף על חבורי רבותינו, אלא בדקתי בכל כחי להבין שהם נכונים כאשר צוה הגרע"א שם" וכן אני מבקש לכל מעיין בספרי שיבדוק אחרי דברי ואז יורה למעשה עכ"ל"ק ע"ש. הנה שכתב הגאון שליט"א להדיא שאין לסמוך על דבריו בסתם כסומא, אלא לבדוק אחר דבריו כאשר עשה הוא והרי גם זה הוראתו וצריך לשמוע אליו כמו בשאר הוראות.

א"כ מאי זה הרעש אם מי שהוא מקיים דברו ומעיין לפי שכלו הקט בדבריו היקרים ומפלפל בהם ואם כמו שראה הגאון שליט"א בכמה מקומות לחלוק על אחרים לפי שכלו הגדול שנתנו לו חלקו בתורה מן השמים כן יש ביד אחרים להעיר ע"ד הקדושים ואין בזה ח"ו שום פחיתת הכבוד אדרבה יקר וגדולה הוא שמפלפלין בדבריו וזה רצונו ורצון כל ת"ח שיתברר האמת ולא ח"ו שיצא מכשול מיד מי שהוא, ואטו ח"ו מי שהוא חושד את מרן הגאון שליט"א שיסכים ח"ו להכשיל את הרבים רק כדי שלא יסתרו דבריו אם האמת הוא כהמשיג, ואם המשיג טעה ודאי שלא יזיק ולא יפחות מגדלות הגאון שליט"א.

.....וראי' גמורה לדבר זה ממשנה עדיות פ"א הלל אומר מלא הין מים שאובין פוסלין את המקוה אלא שאדם חייב לומר בלשון רבו ושמאי אומר תשעה קבין וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא עד שבאו שני גרדיים משער האשפות שבירושלים והעידו משום שמעי' ואבטליון שלשת לוגין מים שאובין פוסלין את המקוה וקיימו חכמים את דבריהם ופי' הרע"ב שם ורש"י שבת ט"ו שהזכיר התנא שם אומנותן ושם שכונתן לומר לך שלא ימנע אדם את עצמו מבית המדרש שאין לך אומנות פחותה מן הגרדי שאין מעמידין הימנו לא מלך ולא כה"ג ואין שער בירושלים פחותה משער האשפות והכריעו בעדותן לכל חכמי ישראל ע"כ.....

ובאמת כי עיקר הענין לדעתי הוא רק סמיות עינים ולא מחלוקת בהלכה לשם שמים ולא ענין של כבוד חכמים וגדולי התורה כאשר כביכול צועקים כבוד התורה דכל מי שכבוד התורה נוגע בלבו אינו מבזה גדולי התורה רבנים וראשי ישיבות רבים ברדיפות נוראות יומם ולילה בשביל כבוד התורה המדומה וראי' ברורה שהרי עשרות הלכות ישנם ואולי למאות אשר רבנים מורי הוראה חולקים עם מרן הגאון ר' משה פיינשטיין שליט"א הן בהלכות שבת כמבואר בכמה ספרי גדולי זמנינו... וכן גדולי התורה שחולקים בע"פ ומעולם לא שמענו פוצה פה ומצפצף שאסור לחלוק בהלכה ושיחרימו ושישמידו החולקים הן באיסורי או"ה או בא"ע.... ואדרבה בזמנים האחרונים חברו איזה אברכים ספרים בענגליש ובלה"ק ובאידיש ומביאים שם בהלכות חדשות דעת האגרות משה, ודעת הבאר משה ודעת ספרינו משנה הלכות זה אחר זה ולא חששו כלל שחולקים זה על זה ולא על האגרות משה ודוקא בהלכה זו צועקים. אבל נראה פשוט שהוא ענין של פאליטיקא זולה של כמה אנשים שבשביל פאליטיקא שלהם רוצים לכזות ולהשפיל כבוד התורה וכבוד הרבנים ובתוכם גם כבוד של מרן הגאון ר' משה פיינשטיין שליט"א בכפה עליהם הר כגיגית ובכאן מודעה רבה לאורייתא והתורה באהבה וברצון הנחילנו ולא בשוטים תרתי משמע וכ"ש שברדיפתם את הרבנים שאינם מסכימים להם הוא ממש רדיפה של הנאצים רח"ל ואוי להם ולנפשותם הגורמים בזיון התורה ולומדיה וגינהם כלה והם אינם כלים וניצל אותו צדיק מאותו עון.

ג. חולקים עליך - התייחסות/כבוד

שו"ת משנה הלכות לרב מנשה קליין, או"ח תצ"ה

מעלת התלמיד שמקשה על תורת רבו-ד' לחדש הגאולה התשמ"א בנ"י יצו"א....

1) ומצינו בגמ' (ב"מ פ"ד-) ר' יוחנן בטר דנח נפשיה דר"ל הוה קא מצטער בתריה טובא אמרו רבנן מאן ליזיל ליתביה לדעתיה ניזיל רבי אלעזר בן פדת דמחדדין שמעתיה אזל יתיב קמיה כל מילתא דהוה אמר ר' יוחנן אמר ליה תניא דמסייע לך אמר את כבר לקישא בר לקישא כי הוה אמינא מילתא הוה מקשי לי עשרין וארבע קושיית ומפריקנא ליה עשרין וארבעה פרוקי וממילא רווחא שמעתא ואת אמרת תניא דמסייע לך אטו לא ידענא דשפיר קאמינא הוה קא אזיל וקרע מאניה וקא בכי ואמר היכא את בר לקישא היכא את בר לקישא והוה קא צוח עד דשף דעתיה מיניה בעו רבנן רחמי עליה ונח נפשיה ע"כ. ופרש"י שהי' מצטער על שלא היה מוצא תלמיד ותיק כמותו. והנה ר' יוחנן שהי' גדול הדור וראש הישיבה ובסוף ימיו קודם פטירתו וכבר סידר ש"ס ירושלמי והי' מצטער על פטירת רשב"ל שלא מצא תלמיד ותיק כמותו שיוכל להקשות על דבריו... דר"י הצטער עד למות על אשר לא היה לו תלמיד ותיק להקשות על דבריו אפילו ידע בבירור שנאמרו ביושר מ"מ העיקר לפלפל ולסלסל בדברי הרב זו הוא הודו ותפארתו.

2) ולפענ"ד דזה הוא ענין של חוני המעגל תענית כ"ג דלאחר דניים שבעין שנין ואזל לביתיה אמר להו בריה דחוני המעגל מי קיים אמרו ליה בריה ליתא בר בריה איתא אמר להו אנא חוני המעגל לא הימנוהו אזל לבית המדרש שמעינהו לרבנן דקאמרי נהירן שמעתתין כבשני חוני המעגל דכי הוי עייל לבי מדרשא כל קושיא דהוו להו לרבנן הוא מפרק להו אמר להו אנא ניהו לא הימנוהו ולא עבדי כו' חלש דעתיה בעי רחמי ומית אמר רבא היינו דאמרי אינשי או חברותא או מיתותא ע"כ. ולהנ"ל נראה נמי דהי' מצטער על שלא הי' יכול עוד לפלפל בתורה ולא הי' חברותא ובשני דחוני המעגל הי' מפרק כל הקושיות שהי' נכנס לביה"מ וכולם שאלו ופלפלו עמו בדברי תורה, וזהו כבוד התורה וכיון דלא הי' לו עוד הני תלמידי שלו ורק באו דורות חדשים בעי רחמי דלימות.

עכ"פ מבואר דעיקר כבוד התורה שלא תהא מונחת בקרן זויות אלא שיהיו מפלפלין בה מקשה ומפרק בונה וסותר ועי"ז רווחא שמעתא והתורה מתרווחת ומתברכת.

3) ורק באתי לעורר מה שכרגע האירו עיני בספרו הגדול והחדש אגרות משה חלק א"ח ח"ד שאך יצא לאור בכני ברק סי' פ"ח שכתב שם וז"ל בדבר שיש לך איזה חשש לקבוע מקומך בכני ברק מצד שבתוך דברי תורה איכא פעמים שאתה אומר שלא כדברי החזו"א וצ"ל לא מובן שום חשש בזה ואדרבה זהו כבודו אשר מזכירים שיטתו בד"ת ומעיינים בדבריו אף שהמסקנא דחכם המעיין הוא שלא כדבריו ולא עלה כלל על דעת החזו"א וצ"ל שלא ימצאו ת"ח שיפלגו עליו ולא שייך שיקפיד על זה... וכ"ש שאין לחוש מלהקשות ומלחלוק על גדולי דורותינו אף הגדולים ביותר אבל באופן דרך ארץ, שלכן ליכא שום חשש ושום קפידא להשאר בכני ברק ולומר שיעורים ואדרבה יהי' מליץ יושר בעדך על שאתה מעיין בספרי עכ"ל.

ד. אחדות ללא אחידות

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן פט - אם למחות ביד המקילים לעשות עירוב במאנהעטן ג' דחנוכה תשכ"א... הרי בארתי באריכות בספרי אגרות משה או"ח ח"א בסימן קל"ט כל הצדדים שיש להקל ושיש להחמיר, והמסקנא לע"ד דמאנהעטן ל"ד למה שנהגו להקל בשאר מקומות וא"כ אין בידנו להתיר נגד השיטות שאסרו... ולכן איני רואה דבר שישנה דעתי בזה, אבל הא כבר אמרתי שאין בידנו למחות ביד המקילין וכשיתקנו הרי יהיה מותר לאיזה שיטות, גם הם רבנים גדולים ומי ימחה בהם מכיון שסוברים לפי הכרעתם שיכולין לתקן והם ראויים להוראה. אבל אני בעצמי איני יכול לסייע בזה... אבל רבנים הסוברים שיש לתקן רשאים לעשות כמו שהם סוברים כדלעיל. ידידו, משה פיינשטיין.

ה. סיכום

שו"ת משנה הלכות ח/קל"ז - א' לסדר מה פשעי ומה חטאתי התשמ"א בנ"י יצו"א.

...כי באמת בני הישיבות בזמן הזה רובם ככולם הם תמימים וישרים ושואפים לבא אל האמת ולפעמים החסרון ידיעה שלא למדו הלכה פרטית גורם אי הכנה ולא ידעו ולא יבינו הדרך ילכו בה ולכן אמרתי להעלות על הכתב דברים אלו ומה' אבקש שלא אכשל ח"ו בדבר הלכה.

משנה מסכת אבות פרק ד משנה ח - הוא היה אומר אל תהי דן יחידי שאין דן יחידי אלא אחד ואל תאמר קבלו דעתי שהן רשאים ולא אתה: